

ЮРІЙ ЯНОВСЬКИЙ

Жива вода.
Київські оповідання

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2024

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

I

Через її подвір'я котилася війна, жінка здригалася разом із землею й відчувала — ще один вибух, ще струс, її пригорне навек у схованці. Так тривало не знати скільки, й коли настала тиша, жінка вилізла з півзасипаного льоху, вся в глині, замісто одежі — шмаття, наче це з глибини землі оджив мрець. Засліпило сонце. Кицька, яка з нею рятувалася, вирвалася з рук, перескочила через свіжу вирву на дворищі, видерлася на зацілілу вишню. Жінка заплющила очі й сказала: «Хоч би не злякатися!»

Хата, стара її батьківська хата, була розвалена до призьби. Що могло горіти — погоріло, що не горіло — піч, глиняні стіни, горшки й кочерги — побите, покалічене, зведене на ніщо. Тільки млинове коло, яке довгі роки лежало перед порогом, зосталося ціле. Воно було витерте, вичовгане поколіннями, котрі жили в хаті, та всіма колгоспниками, що переступали поріг господи. Од повітки не зосталося й сліду, тільки розкидані шматки глини, пір'я. Криниця обвалилася, цямрини густо посічені кулями, скалками, наче хтось п'яний нівечив їх сокирою. Садок волав до неба поламаними руками, по ньому пройшли танки, затоптуючи в землю любисток, м'яту, кущ прабабиної калини.

Широкий колгоспний степ лежав навкруги. І скрізь — купи наритої землі. Вирви од бомб, окіпчики, позиції мі-

нометної батареї. На межі край городу ще курів рудий обгорілий танк із фашистським хрестом на боці. Його гармата вивернулася майже сторч, і край її був розщеплений, як дерево. На клуню впав і згорів цілий самолёт, — тепер там ворушилася гаряча купа брухту, покручених металевих аркушів, тросів, білого попелу. Під час бою ще йшов дощ, а ось небо стояло вмите, земля парувала. Сонце било в мокру землю, і там, де почепилися краплі дощу — вони блискали іскрами, немов промені сонця прохромали землю. Це наставав мир.

І зараз же довелося жінці порати подвір'я. Позагортала вирви й ями, зарівняла окопи, вичистила криницю, оглянула город, підправила грядки, навіть кущ калини — і той пожаліла, обкопала й підперла патином. Стала біля обгорілого танка й замислилася. І, наче на її очах, узявся рости горох, і поп'ялася квасоля на танк, з-під колеса виткнувся пасльон, зацвів, налив чорні ягоди. Заклацав над головою чорногуз, який врятувався з пожарища й намостив гніздо на вершечку розщепленої танкової гармати. Він часто стояв у гнізді на одній нозі й, повертаючи набік голову, одним оком співчутливо поглядав на Ганну.

Щоб було де жити, довелося викопати землянку, вкрити бляхою із згорілого самолёта й нагорнути землі для ваги, а замісто вікна вставити шматок пілотського товстого скла. Можна було б потроху заходжуватися й коло нової хати, стягатися на дерево, цеглу, рами, двері й віконниці, — щоб за три-чотири роки й побудувати. Але було місце, куди йшла вся сила й завзяття, до своєї землянки забігала тільки переночувати, а часом і ночувати не було коли. Кіт зовсім здичавів у порожньому дворі й перебрався на поле, де ловив мишей польових замісто хатніх.

Ганна з першого ж дня зібрала свою бурякову ланку й не знала спочинку ні вдень ні вночі. Треба було відроди-

ти колгосп, а голова попався нікчемний, нехазяйновитий, баб'ячий розум треба було складати до купи та з нічого ліпити то плуги, то борони, то сапки, то культиватори. Треба було самотужки орати, скільки сили ставало, а то й лопатою длубатися в тій безмежній забур'яненій за окупанта землі.

Коли не йшов дощ — у полі пололи, корівник обмазували глиною, обгородили подвір'я колгоспне, кузню й майстерню вкрили очеретом, знайшли старого коваля й вивели його до горна. На голому місці почало дихати колективне, стало одживати, набиратися сили, як і раніш. «Буде колгосп, — казала Ганна, — то й хата в мене зведеться замісто землянки, а не буде колгоспу, то мені й цієї хижі забагато!»

Тут прийшла звістка з польової пошти, що Ганнин чоловік загинув геройською смертю ще минулого року, коли дружина була під німецькою навалою, а він ішов її визволяти. Скільки зла й смертей заподіяли окупанти на вільній землі, попалили, постріляли, повішали мирних людей. А одного разу взимку Ганна бачила, як вороги трусили бджоли, — це було найстрашніше її переживання після смерті єдиного сина. Випали бджоли на сніг цілим роєм, темною живою купкою, гітлерівці реготали, а людям серце зайшлося, бо ніхто зроду-віку не бачив бджоли на снігу. Легенький морозний вітер котив рій, і за ним лишався чорний слід од замерзлих бджіл. Кілька кроків рухався рій і розтав — не лишилося жодної живої бджоли, тільки чорний слід. А Ганна страшно закричала й насилу стримала себе, щоб не кинутися на нелюдів...

Саме косили самотужки сіно, коли до Ганни приїхала її сестра Одарка. Звала себе Дарією Кіндратівною, але на селі була по-старому Дариною. Вона повернулася з евакуації до Білої Церкви, квартира її там згоріла, чоловік —

на фронті, і вона вирішила перебути час у Ганни. Їй дали косу, яку спеціально одклепав і вимантачив дід Сербиченко, вона довго примірялася, кілька разів шарпнула косою по грудках так, що пил підскочив, і потім запропонувала себе на іншу роботу — носити воду косарям. Воно було б добре, коли б дійсно носила воду, та її й на це не вистачило. Дарина купалась у нікчемній річечці Кам'янці й довго лежала на сонці, аж дрімала, гарненько плела собі з трави віночки й одягала поверх шовкової хустки. А потім перев'язувала пальчика на носі стьожкою й несла, шкандибаючи, воду на поле косарям, кривилася од болю щоразу, як зустрівала когось. І вона думала, що ніхто не помічає хитрощів, але всі це бачили, тільки ніхто й слова не сказав.

Важко було косити жінкам, не жіноча це робота, проте косили, не скаржилися, а коли втяглися в роботу, коли вкосилися як слід, тоді й пісня зринала над мірними помахами кіс, і всі потішали себе, що саме на сіні й треба з косою породичатися, бо потім на хлібі не потягнеш, стебло там дерзке, цупке, аж коса плаче. Йшла з косою баба підтоптана, про яку думали раніше, що вона тільки веретено покрутить, а вона тепер косою — он як. Йшла молодиця, взявши ручку на всю широчінь могутньої натури, тільки співала коса, підтинаючи траву. Йшла дівчина, чудом заціліла від нацистських людоловів, рум'янці вже почепилися їй на щоки, як троянди, вона тне косою й любо їй косити на вільній од ворога землі, в рідному колгоспному гурті, і ввижається милий на фронті, — «оце докошу ручки, — думає дівчина, — а тоді й згадаю його, може, саме гримить над його головою бій!..»

Дарина приносила воду трохи замулену, наче брала її не з криниці, а просто з річки (та так воно, власне,

й було!) — і тільки тоді, коли в глечики знайшовся якийсь пуголовок, Ганна взяла на себе розмову з водоношею, жартома вилила воду з глечика сестрі за комір, а як Дарина збиралася плакати, одвела її трохи від людей і висповідала як слід. Це була перша їхня сварка. Тут прийшов лист від Дарининою полковника Василя з госпіталю, той сповіщав, що поранений дуже, диктує листа санітарці й просить не турбуватися.

Дарина зовсім не вийшла другого дня на роботу, лежала в Ганниній землянці й стогнала, аж до дороги чути було, і так щиро журилася. Вона була до біса красива жінка, їй небезпечно отак упадати в сльози: чого доброго, очі можуть почервоніти й носик запухнути; о, маєте! — це ж нова зморщечка поп'ялася по скроні... Дарина дивилася-видивлялася в люстро, спостерігаючи, як їй до лиця: коли плаче чи коли посміхається? Вона вирішила, що добре і так, і так, бо кому не схочеться поцілувати оце миле-миле, набурмосене і таке гарненьке личко? Цьом, цьом! Вона засміялася, поцілувавши люстерко, і зараз же згадала, що треба плакати, бо її Василь такий необережний на війні і тепер — у госпіталі. Двічі був поранений, але обидва рази не важко, а це — на тобі, навіть сам писати не здужає. Дарина негайно ж уявила собі, що вона вдова, ходить у чорній хустині. Вийшла з землянки й рушила десь до гурту, бо на самоті плакати нудно. На вулиці можна так красиво показати своє горе, що Дарина незчулася, як і дійшла до Ганни на буряки. «Тю, дурна, — пошепки сказала їй сестра, — я б тобі задерла спідничку да вибила б добре, нащо ти смішиш людей?» — «Ти жорстока, бездушна», — одповіла Дарина й стала дивитися просто на захід, наче ось-ось на крилах звідти мав летіти до неї її полковник Василь.

II

Квітла київська земля, це був південь Київщини, де вже лісів мало, але ще й не степ, а так — середина на половину. Степове повітря тут сухе й нагріте, широким плином котиться воно по пшеницях, гречках, житах, вівсах, буряках і соняшниках; обрії повіті в голубу млу; щира чорноземля, казкова земля світових урожаїв; полини по балках і ярах, непропорційно високе небо, — наче воно посідає в тутешньому житті якесь особливе місце. Лісове зосталося в плануванні сіл, вулиці покручені, коло хат неодмінно гайки за садками, і трава не вигорає так гірко, як на степу. А коли придивитися до людей, то вони середнього зросту, русяві, очі сірі й сині, дуже роботящі й розуміють землю, а вона розуміє їх. Бува, коли зайде до них з півдня степовик — високий, кощавий, жилавий, попечений сонцем і вим'ятий негодою, прийде й осяде край села, поглядаючи тужливо на той бік степу, звідки він прибився. То, диви, й виклюнеться на світ божий черідка степовичат — викапаний батько, ще й табунець маминих подобнів, яснооких лісовичат. І живуть край села, на межі лісу й степу.

Полковник Василь удався в батька-степовика, його родина жила в цьому селі чимало років, але досі незмінно звалася по-вуличному Зайдами, хоч були звичайні Коваленки. Батька зарубали ще махновці, малі діти померли з тифу, парубчак Василь пішов до Червоної армії — та й досі. Уже статечним командиром він приїздив поховати матір, набачив Дарину, пройшовся з нею раз до клубу, вдруге — до Ганни як до старшої сестри, що заступала Дарині маму, а потім поїхав, і всі думали, що на цьому й край. Аж вийшло — ні. Капітан Василь викликав Дарину до міста, де стояла його частина, пішов з нею до загсу, а вона

потім приїхала додому за ським-таким віном, яке наставала їй мати-небіжчиця. І всі дивувалися, що така молода зуміла причарувати освічену людину, командира — як не кажи, аж усі їй заздрили!

Але тільки чоловіки могли б зрозуміти, чим Дарина приворожила Василя, бо її краса очі вбирала, і не хотілося думати — дурна вона чи розумна, добра чи скажена. Їй виповнилося тоді вісімнадцять років. Багато прикрих хвилин завдавав Василеві Даринин характер, але скільки разів починав з нею розмову, стільки ж разів і був переможений своєю наче м'якенькою, але по суті діла вольовою дружиною, — і такою красивою, що її можна було лише носити по квартирі й забувати все-все на світі в її обіймах.

Ганна не раз помічала, як Дарина розмовляла з дівчатами її ланки, як вона уривала мову перед сестрою. Та Дарина не врахувала, що й у Ганни тече та сама кров і характеру Ганниного ще ніхто не взяв до краю. Якось надворі йшов обложний дощ, Ганна до того ж трохи нездужала, Дарина коло крихітного столика без кінця ляпала карти, ворожачи на себе й на Василя. «Кинь карти, — сказала Ганна, — та глянь мені в вічі!» Дарина подивилась сестрі в вічі, мобілізувавши лагідність, принадність, безмежну свою наївність, але знову не врахувала того, що перед нею була жінка, на яку її чари не діяли. «Не витріщуй на мене баньки, — суворо мовила Ганна, — дивись по-людському, бо я тебе все одно бачу наскрізь». Дарина зрозуміла, що треба шукати іншої форми захисту, й раптом заплакала: «Так і знала, що ти мене ненавидиш, шматком хліба попрікатимеш, умерти спокійно не даси...» Та Ганна знала свою сестричку добре й знову сказала: «Не роби з себе ягничку, бо коли у тебе й є хвіст, то не овечий». — «А який же?» — «Відьмачий!» Дарина спалахну-

ЗМІСТ

ЖИВА ВОДА	3
ЗІ ЗБІРКИ «КИЇВСЬКІ ОПОВІДАННЯ».....	247
Київська соната	249
Путь у Францію	270
Дві жінки	291
Династичне питання	302